

УДК 336.647/.648

І. І. Туболець,
к. е. н., доцент кафедри фінансового та банківського менеджменту,
Університет митної справи та фінансів

АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

I. Tubolec,
PhD, associate professor department of financial and banking management of University of custom business and finances

ENHANCING INNOVATION OF DOMESTIC ENTERPRISES WITH THE WORLD EXPERIENCE

У статті охарактеризовано необхідність активізації інноваційної діяльності підприємств у ринкових умовах господарювання. Досліджено інноваційну діяльність промислових підприємств України. Розглянуто світовий досвід державної підтримки активізації інноваційної діяльності підприємств.

The article describes the need to enhance innovation enterprises in market conditions. Studied innovation of industrial enterprises in Ukraine. Considered the world experience of state support of innovation activity intensification.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, підприємство, світовий досвід.
Key words: innovations, innovation activity, enterprise, world experience.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У світовому економічному просторі відбувається складний за своєю сутністю перехід від індустріального технологічного устрою до постіндустріального, тобто до формування інформаційного суспільства в якому домінуючу роль рушійних сил розвитку беруть на себе високі технології.

У сучасних умовах зростання взаємної залежності країн інноваційний розвиток став запорукою загального прогресу, а також фак-

тором формування та нарощування конкурентної сили, забезпечення добробуту населення. Це відбувається шляхом поширення базових та адаптивних інновацій в економічній системі. Настає епоха гнучкого, наукомісткого виробництва, орієнтованого на пріоритети формування глобально конкурентного інформаційного суспільства, коли особливого значення набувають перманентне вдосконалення технологій, постійне оновлення продукції та методів управління, забезпечення проходжен-

ня на ринок принципово нових товарів і послуг.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам активізації інноваційної діяльності присвячено наукові праці відомих вчених і практиків: О. Амоші, А. Ачкасова, П. Бубенка, В. Геєця, З. Герасимчук, А. Голикова, Б. Данилішина, М. Долішнього, М. Кизима, Г. Ковалевського В. Коюди, Б. Малицького, В. Онищенка, Г. Онищука, В. Семиноженка, В. Соловійова, В. Торкатюка, М. Чумаченка, А. Шутенка та інших вчених. Вагомий вклад у дослідження питань інновацій та інноваційної діяльності внесли вчені-класики інноваційної теорії П. Друкер, Н. Калдор, Г. Менш, В. Мітчерліх, Й. Шумпетер та інші.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Охарактеризувати необхідність активізації інноваційної діяльності підприємств у ринкових умовах господарювання. Провести дослідження інноваційної діяльності промислових підприємств України. Розглянути світовий досвід державної підтримки активізації інноваційної діяльності підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сутність інноваційної діяльності відображається у комплексі практичних дій на рівні суб'єкта господарювання, спрямованих на використання науково-технічних результатів для отримання нових або поліпшення існуючих виробів, технологій, виробничих процесів, методів управління тощо [10].

Інноваційна діяльність дає змогу реорганізувати економіку на основі розвитку наукоємних виробництв, впровадження у виробництво прогресивних високотехнологічних процесів, розробки та випуску нової конкурентоспроможної продукції. Для реалізації стратегії інноваційного розвитку є всі необхідні передумови, серед яких науково-технічний, виробничий та кадровий потенціал, що визначають конкурентні переваги країни. Досвід економічно розвинутих країн переконливо свідчить, що в сучасних умовах зазначені економічні параметри вирішальним чином залежать від масштабів та якісного рівня інвестиційної діяльності, структурно-технологічних змін на основі інновацій [4].

Інновації здійснюються під впливом інституційних, економічних, технологічних та організаційних факторів. Їх оптимальне поєднання створює умови для ефективного впроваджен-

ня і використання нововведень. Основними складовими сучасної парадигми науково-технічного розвитку стають: зростаюча взаємозалежність між ринками капіталу і новими технологіями, швидкий розвиток інноваційної економіки, посилення соціальної орієнтації нових технологій, глобальний характер створення і використання знань, технологій, продуктів, послуг [2].

Науково-технічний прогрес, як відомо, визнано найважливішим фактором економічного розвитку і зарубіжна та вітчизняна економічна наука пов'язує його з поняттям інноваційного процесу. Він полягає в отриманні новинок і поширюється від зародження ідеї до її комерційної реалізації, охоплюючи, таким чином, весь комплекс відносин: виробництва, обміну, споживання. Процес впровадження інновацій в промисловій галузі регулюється державою за допомогою інноваційної політики, яка являє собою сукупність методів та засобів щодо регулювання аспектів, пов'язаних із комплексним впровадженням інноваційного розвитку цієї галузі. Державна інноваційна політика в промислово розвинутих країнах спрямована на створення сприятливого економічного клімату для здійснення інноваційних процесів і є зв'язуючою ланкою між академічною наукою та виробництвом [11].

Інноваційна діяльність у сучасних умовах світових інтеграційних процесів є основою глобального економічного розвитку. Новий складний етап реформування економіки України висуває жорсткі вимоги до господарюючих суб'єктів у питаннях розробки, проектування, виготовлення і використання нововведень, оволодіння методами управління науковими дослідженнями і розробками, а також здатних ефективно працювати на ринку нововведень.

Під інноваційною діяльністю більшість науковців вважає діяльність, що пов'язана з розробкою, підготовкою, впровадженням, використанням та комерціалізацією інновацій у сфері суспільного виробництва з метою отримання нової або вдосконаленої продукції, надання інноваційних робіт, послуг, а також підвищення техніко-технологічних показників відповідної господарської діяльності та виробничого процесу [1, с. 27].

Характерною особливістю економічного зростання на основі інновацій є те, що досягнення конкурентних переваг окремих галузей відбувається не за рахунок факторних витрат, а, здебільшого, внаслідок впровадження нової техніки, технології [5, с. 14].

Поширеність, глибина інноваційних процесів у реальному секторі економіки визначають її конкурентоспроможність і, як наслідок, зумовлюють здатність країни бути активним учасником та провідником глобалізаційних процесів [7, с. 215].

Ринкова система господарювання визначає необхідність створення відповідних умов в управлінні економічними процесами держави і особливо промисловими комплексами індустріально розвинених регіонів, що характеризуються застосуванням прогресивних технологій та розробкою таких систем, які здатні конкурувати на світових ринках.

В умовах швидких змін у діяльності підприємств щодо випуску різнопланової продукції буває досить важко віднести те чи інше підприємство до відповідної галузі виробництва. Конкурентоздатні підприємства мають різнопланові напрями діяльності, які перетинаються по ряду видів промислового виробництва. Такі підходи дозволяють виробникам почувати себе більш впевнено в мінливому житті ринкової економіки. По-друге, постійна диверсифікація продукції та виробництва сприяє впровадженню прогресивних технологій, інноваційних розробок, що також забезпечує таким виробникам більш стійке становище на ринку та сприяє розширенню кола споживачів за рахунок постійного пошуку нових напрямів у виробництві та шляхом його удосконалення [2].

Промисловість є найважливішою галуззю народногосподарського комплексу України, проте її сучасний стан характеризується значним зниженням обсягів виробництва, переважним розвитком галузей з низьким рівнем технологічної складності. Дослідники вважають, що від стану та розвитку промисловості залежать стан і розвиток інших галузей господарства, соціально-культурного та адміністративно-політичного будівництва, а отже, й рівень життя громадян, розвиток суспільства та держави в цілому [2].

Досліджуючи інноваційну діяльність промислових підприємств, зазначимо, що станом на 2013 рік в Україні інноваційною діяльністю займалися 1715 підприємств, або 16,8% серед обстежених промислових підприємств (у 2012 році — 1758 підприємств, або 17,4%) [8].

У 2014 році інноваційною діяльністю у промисловості займалися 1609 підприємств, або 16,1% обстежених промислових. Серед регіонів вищою за середню в Україні частка інноваційно активних підприємств була в Херсонській, Запорізькій, Івано-Франківській, Харківській, Миколаївській, Сумській, Кіровоградській,

Одеській, Львівській областях, а також у м. Києві.

У розрізі видів економічної діяльності слід виокремити підприємства з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (38,2%), комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (34,0%), інших транспортних засобів (33,9%), підприємства з добування металевих руд (30,4%), підприємства з іншої діяльності щодо поводження з відходами (28,6%) та машинобудування (27,0%).

У 2014 році для здійснення інновацій 1206 підприємств витратили 7,7 млрд грн. Найбільше коштів витрачено підприємствами м. Києва, Дніпропетровської, Вінницької та Харківської областей; серед видів економічної діяльності — підприємствами машинобудування (29,5% загального обсягу витрат), майже половину яких — підприємствами з виробництва машин і устаткування, не віднесених до іншого устаткування, і понад третину — з виробництва інших транспортних засобів; підприємствами з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (28,2%); хімічної промисловості (15,7%), більше двох третин яких — підприємствами з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів [8].

На думку дослідників, залучення вітчизняних та іноземних інвестицій з метою фінансування інновацій вирішальну роль відіграють суб'єкти господарювання. Необхідно, щоб з боку самих учасників ринкових відносин відчувався потяг до впровадження нового, щоб інноваційна діяльність була внутрішнім рушійним мотивом кожного підприємства, фірми, окремого підприємця.

При всій важливості прямого державного фінансування й управління інноваційними процесами, у ринкових умовах необхідно задіяти внутрішні механізми фінансування інноваційної діяльності, коли взаємодія важелів і стимулів господарської діяльності між учасниками процесу відбувається на основі конкуренції.

Основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишаються власні кошти підприємств — 6540,3 млн грн. (або 85,0% загального обсягу витрат на інновації). Кошти державного бюджету отримали 9 підприємств, місцевих бюджетів — 12, загальний обсяг яких становив 349,8 млн грн. (4,6%); кошти вітчизняних інвесторів отримали 6 підприємств, іноземних — 11, загалом їхній обсяг становив 146,9 млн грн. (1,9%); кредитами скористалося 39 підприємств, обсяг яких становив 561,1 млн грн. (7,3%) [8].

В Україні поки що не приділяється належної уваги створенню сприятливого для інно-

ваційної діяльності клімату, зокрема, у питаннях забезпечення рівних умов для конкуренції між іноземними та вітчизняними інвесторами-новаторами. Не введено в дію деякі з ринкових інституцій правової системи, які здатні компенсувати значні ризики, що виникають при інноваційних вкладеннях. Не досить розвинута ринкова інфраструктура, насамперед, не налагоджені повною мірою банківська та фінансова системи, сучасні засоби телекомунікації, транспортного зв'язку тощо. Негативний вплив на інноваційні процеси справляють відсутність державних механізмів регулювання потоків ресурсів, товарів та послуг, непослідовність процесу укладання Україною двосторонніх міжнародних договорів спрямованих на двосторонній захист інвестицій тощо.

Сучасне виробництво вимагає значних витрат на науково-технічні розробки, впровадження їх результатів, і в багатьох випадках цей тягар є непосильним для окремих суб'єктів господарювання в умовах жорсткої конкуренції. Водночас саме інноваційна складова є головним джерелом суспільного прогресу. Причому не лише в країнах — світових лідерах, але й таких невеликих державах, як Ісландія, Ірландія чи Таїланд, які іноді навіть випереджають провідні держави у впровадженні наукових досягнень [6].

Такий активний розвиток інноваційної діяльності можливий лише за активної державної підтримки. Важливість науково-технічного прогресу пояснює особлива увага з боку держави до наукової сфери у всіх країнах, що виражається в значних і різноманітних видах державної підтримки. Існує об'єктивна необхідність у державній підтримці наукових досліджень і передових напрямків розвитку, оскільки приватні підприємства мають менші в порівнянні з державою фінансові можливості та здатні забезпечувати розвиток лише окремих, пов'язаних із конкретною підприємницькою діяльністю проектів.

Державна підтримка активізації інноваційної діяльності розвинених країн світу включає методи прямого і непрямого стимулювання. До прямих методів належать:

- бюджетне фінансування чи надання кредитів на пільгових умовах підприємствам і організаціям, що ведуть наукові розробки та готують кваліфіковані кадри;

- безоплатна передача або надання на пільгових умовах державного майна та земельних ділянок для організації інноваційних підприємств;

- створення наукової та обслуговуючої інфраструктури в регіонах, де концентрується науково-дослідна діяльність;

- реалізація цільових програм, спрямованих на підвищення інноваційної активності бізнесу;

- державні замовлення, переважно у формі контрактів на проведення НДР, які забезпечують початковий попит на нововведення, а потім знаходять широке застосування в економіці країни;

- створення науково-технічних зон зі спеціальним режимом інноваційно-інвестиційної діяльності.

До непрямих відносяться:

- податкові пільги на інвестиції, що здійснюються в інноваційну сферу;

- різноманітні пільги для суб'єктів економічної діяльності, які спеціалізуються на науково-технічних напрямках;

- законодавчі норми, які стимулюють науково-дослідну активність [9].

Співвідношення між прямими та непрямими методами державної підтримки економічних процесів взагалі і інноваційних зокрема в різних країнах може відрізнитися в залежності від прийнятої парадигми ролі держави в економіці. Умовно виділяють дві узагальнюючі моделі регулювання ринку — західна (американська) і японська. "Перша заснована на необхідності втручання держави тоді, коли виявляються невдачі ринкового механізму (реактивна). Друга, навпаки, — спирається на історичну традицію, орієнтовану на превентивні заходи, що компенсують недосконалість ринку навіть у випадках достатньо нормального функціонування ринкового механізму (проактивна). Остання модель закріплює за державою в особі уряду легітимну роль у розробці й реалізації науково-технічної та промислової політики" [3].

Отже, з метою отримання конкурентних переваг як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках необхідно активно використовувати новітні технології, які дозволяють створювати продукцію, що відповідає новим стандартам якості.

ВИСНОВКИ

Ринкова система господарювання визначає необхідність створення відповідних умов в управлінні економічними процесами держави і особливо промисловими комплексами індустріально розвинених регіонів, що характеризуються застосуванням прогресивних технологій та розробкою таких систем, які здатні конкурувати на світових ринках.

У 2014 році інноваційною діяльністю у промисловості займалися 1609 підприємств, або 16,1% обстежених промислових. Серед регіонів вищою за середню в Україні частка інноваційно активних підприємств була в Херсонській, Запорізькій, Івано-Франківській, Харківській, Миколаївській, Сумській, Кіровоградській, Одеській, Львівській областях, а також у м. Києві.

Державна підтримка активізації інноваційної діяльності розвинених країн світу включає методи прямого і непрямого стимулювання. Зазначено, що співвідношення між прямими та непрямими методами державної підтримки економічних процесів взагалі і інноваційних зокрема в різних країнах може відрізнятись в залежності від прийнятої парадигми ролі держави в економіці.

Література:

1. Атаманова Ю.Є. Інноваційне право України: проблеми теорії та систематизації: монографія / Ю.Є. Атаманова. — Х.: Видавець СПД Вапнярчук Н. М., 2005. — 128 с.

2. Борисенко М.Б. Формування доктрини інноваційного розвитку промисловості / М.Б. Борисенко // Державне будівництво: електронне наукове фахове видання. — 2008. — № 2. — Режим доступу: <http://www.nbuu.ua>

3. Гаман М.В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід. — К.: Вікторія, 2004. — 312 с.

4. Гаман М.В. Державне регулювання інноваційного розвитку України: монографія. — К.: Вид-во НАДУ, 2005. — 388 с.

5. Гречан А.П. Основи визначення інноваційного розвитку економіки / А.П. Гречан, Т.Є. Воронкова // Економіка та держава; Ін-т підготовки кадрів державної служби зайнятості України. — К.: ТОВ "Редакція журналу "Економіка та держава", 2006. — № 8. — С. 12—14.

6. Гусев В. А віз з інноваціями і нині там... // Дзеркало тижня. — 2002. — 21 вересня. — С. 4.

7. Гусев В. Фактори інтеграції та глобалізації у формуванні державної інноваційної політики / В. Гусев, Г. Литвинов // Вісник НАДУ. — 2003. — № 3. — С. 212—221.

8. Державна Служба Статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrstat.org/uk>

9. Иванова Н. Инновационная сфера: Итоги столетия // Мировая экономика и международные отношения. — 2001. — № 8. — С. 25.

10. Катигрובה О.В. Інноваційний розвиток економіки України в умовах глобалізації /

О.В. Катигрובה // Науковий Вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. Серія "Економічні науки" — 2007. — № 1 (21). — С. 21—24.

11. Снисаренко Е.Б. Проблемы инновационного развития регионов: анализ, пути решения / Е.Б. Снисаренко // Экономика, финансы, право. — К, 2007. — № 1. — С. 3—5.

References:

1. Atamanova, Y.Ye. (2005), *Innovatsiine pravo Ukrainy: problemy teorii ta systematizatsii* [Innovative Law of Ukraine: problems of theory and systematization], SPD Vapnyarchuk, Kharkiv, Ukraine.

2. Borisenko, M.B. (2008), "The formation of the doctrine of innovative development of industry", *Derzhavne budivnitstvo: electrone naukovе fahove vidania*. [Online], vol. 8, available at: <http://www.nbuu.ua> (Accessed 20 Feb 2016).

3. Gaman, M.V. (2004), *Derzhavne upravlinnia innovatsiiamy: Ukraina ta zarubizhny dosvid* [State Department of Innovation: Ukraine and international experience], Kyiv, Ukraine.

4. Gaman, M.V. (2004), *Derzhavne reguluvannia innovatsiinogo rozvytku Ukrainy* [State regulation of innovation development of Ukraine], Izd NADU, Kyiv, Ukraine.

5. Grechan, A.P. (2006), "Basis for the definition of innovative development of economy", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 8, pp. 12—14.

6. Gusev, V. (2002), "And who with the innovations and now there", *Zerkalo tyzhnia*, september 21, p. 8.

7. Gusev, V. (2003), "The factors of integration and globalization in the formation of the state innovation policy", *Visnyk NADU*, vol. 3, pp. 212—221.

8. The State Statistics Service Of Ukraine (2014), "Innovative activity of industrial enterprises of Ukraine" available at: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm (Accessed 20 Feb 2016).

9. Ivanova, N. (2001), "Innovation sector: Results of the century", *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnoshenia*, vol. 8, pp. 25.

10. Katyhrobova, O.V. (2007), "The Innovative development of economy of Ukraine in conditions of globalization", *Naukovy visnyk Poltavskogo universitetu spozhivchoї kooperatsii Ukrainy*, vol. 1 (21), pp. 21—24.

11. Snysarenko, E.B. (2007), "Problems of innovative development of regions: analysis and solutions", *Ekonomika, Financy, Pravo*. vol. 1, pp. 3—5.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2016 р.